

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ОСОБИ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Держава не може ні створити громадянське суспільство, ні тим більше декретувати його виникнення, подібно до того, як ніяка влада сама не здатна перетворити підданого на громадянина. Але демократична держава може і зобов'язана допомогти цим процесам. У наших умовах, коли основи демократичної держави і громадянського суспільства створюються практично одночасно, це завдання особливо складне й актуальне і повинне ґрунтуватися на ідеї взаємної підтримки. [1, с. 98–100].

Сутність громадянського суспільства визначають декілька моментів. Це суспільство, що володіє такими інститутами і політичною культурою, які дозволяють повноцінно реалізувати права особи. Це суспільство добровільної цивільної кооперації, розвиненої культури суспільного діалогу та висловлення громадської думки. Це суспільство відкритості, ідейного плюралізму та терпимості до погляду інших. Але це й суспільство, де ніхто не може силою нав'язувати свої переконання, а супротивники громадянського суспільства, тобто ті, хто не приймає його основні цінності, не мають можливості підірвати його основи [2, с. 33–158].

Сучасне громадянське суспільство характеризується: сильною самоорганізацією, економічною свободою, ринковими відносинами; різноманіттям форм власності; безумовним визнанням особистих прав і свобод людини; демократичним характером влади, її легітимністю; рівністю усіх перед законом і правосуддям; поділом і взаємодією влади; політичним плюралізмом, ідеологічним різноманіттям; наявністю легальної і конструктивної опозиції; свободою слова, друку, незалежністю засобів масової інформації; невтручанням держави в приватне життя громадян; взаємною відповідальністю громадян і держави; розвиненим, сильним, самостійним самоврядуванням; соціальною і національною згодою; відсутністю антагоністичних класів.

Слід підкреслити, що у сучасній науковій літературі особа у громадянському суспільстві розглядається одночасно як об'єкт і як суб'єкт. У першій якості індивід є предметом турботи суспільства і держави. Досягається це за допомогою права, що передбачає конкретний механізм захисту прав і свобод громадян, у тому числі інститут юридичної відповідальності, реалізацію соціальної політики. У другій – як індивід діє в політиці, використовуючи демократичні інститути, парламентаризм, реальну багатопартійність, самоврядування та інші форми залучення громадян в політичні процеси. Саме в цьому випадку долається утриманське ставлення особистості до суспільства

і держави та виробляється установка на політичну участь. І людина не тільки стає «ковалем свого щастя» в матеріальному, духовному та іншому плані, але й не відокремлює свій інтерес від інтересу суспільства. У реальному громадянському суспільстві «ці інтереси зіставляються, стикаються, відстоюються, але ступінь спільності така, що протиборство ведеться і в рамках єдності суспільства, не руйнуючи його»[3, с. 54–55].

Громадянин сьогодні – це принципово новий соціальний персонаж, який знаходиться на вищій щабліні поміж інших членів ієрархічного суспільства. Таке можливо лише за умов особливої соціальної системи, яка дістала назву громадянського суспільства. Звісно, і за умов соціально-правової рівності люди продовжують виконувати різні суспільні функції, соціальна диференціація зберігається. Але вона набуває принципово нового сенсу. Будь-яке становище мала людина в суспільстві, вона тотожна іншій як громадянин. Так, наприклад, президент держави як громадянин має не більше і не менше прав, ніж будь-хто інший. Громадянин у сукупності своїх прав – це соціально-правовий знаменник, спільний для всіх соціальних персонажів, незалежно від соціальних ролей у суспільстві [4, с. 186–187].

Однією з важливих проблем, що стоять сьогодні перед громадянським суспільством, є проблема відчуження людини, тобто такий стан, коли сама людина розглядає себе як «маленька людина», що здатна лише підкорятися тим правилам, які панують у певному середовищі або в суспільстві в цілому. Але це не заважає їй чекати матеріальної, соціальної та іншої допомоги від держави. Таке становище цілком влаштовує індивіда, і в цьому також виявляється його «свобода».

Натомість, громадяни повинні бути активними учасниками всіх суспільних процесів, що формують взаєморозуміння суспільства і держави, бо саме по собі, автоматично подібне взаєморозуміння не досягається. Громадянин повинен бути законослухняним, поважати права і свободи, інших громадян, стати сумлінним виконавцем встановлених для кожного члена суспільства обов'язків.

Слід наголосити на тому, що саме свобода індивіда в громадянському суспільстві може бути розглянута з різних сторін. Так, розуміння свободи різними людьми, з різним рівнем культури і різним становищем у суспільстві включає в себе принаймні такі аспекти: 1) пізнання необхідного; 2) можливість вибору, наявність альтернатив; 3) захищеність від небажаних впливів (свобода від насильства, голоду, злиднів тощо); 4) свобода як відсутність зовнішніх обмежень («роблю що хочу»); 5) здатність досягнення цілей, самореалізація особистості [3, с. 56].

У громадянському суспільстві повинен діяти принцип: держава настільки є правомочною, наскільки зобов'язана особистість, і навпаки, особа настільки правочинна, наскільки зобов'язана держава [5].

Таким чином, у сучасному громадянському суспільстві важливе значення мають соціальні функції кожного, його відповідальність перед іншими людьми, суспільством в цілому та державою. У зв'язку із цим, особа набуває нових рис: активна участь щодо всіх суспільних процесів, що формують взаєморозуміння суспільства і держави, повага до прав і свобод інших громадян, сумлінне виконання встановлених для кожного члена суспільства обов'язків тощо.

Література

1. Права человека и политическое реформирование (юридические, этические, социально-психологические аспекты) / [под ред. Е. А. Лукашевой]. – М. : Ин-т государства и права РАН, 1997. – 150 с.
2. Грудицына Л. Ю. Государство и гражданское общество / Грудицына Л. Ю. – М. : Юркомпани, 2010. – 464 с.
3. Орлова О. В. Гражданское общество и личность: политико-правовые аспекты / Орлова О. В. – М. : Пресс, 2005. – 118 с.
4. Філософія права: навч. посібник / [за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля]. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 333 с.
5. Радько Т. Н. Теория государства и права : [учебник] / Радько Т. Н. – М. : Проспект, 2009. – 752 с.

УДК 316.3 (043.2)

Воронкова В. Г., д.ф.н., професор,
Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНИ, ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Громадянське суспільство в сучасному українському суспільстві ще не сформовано, знаходиться в хаотичному стані, несвідомого руху, в якому особистісна позиція самореалізації людини ще не знаходить свого вираження у свідомій і цілеспрямованій діяльності по перетворенню і саморозвитку самого себе і суспільства в цілому. Але головне у цьому процесі – не загубити людину, тому що заради людини розбудовується суспільство, увесь уклад загальнодержавного та приватного буття нації. Суб'єкт розвинутого громадянського суспільства – це джерело цілеспрямованої активності, носій предметно-практичної діяльності, оцінки і пізнання; це люди на вищому рівні активності, що відкривають буття і самореалізують свою самосвідомість; це єдність всіх якостей людини – природних, соціальних, суспільних, індивідуальних. Основ-